

El per què de tot plegat

El por qué de todo

The why of everything

LaFundició

(cooperativa de treball)

RESUM

De per què LaFundició és una cooperativa de treballadores en règim general i mai ha estat una associació. Disset anys de cooperativisme en l'àmbit de l'art, la cultura i l'educació a l'Hospitalet.

Paraules clau: cooperativa, condicions materials, precarietat, art, cultura, educació, popular, rururbà.

RESUMEN

Del por qué LaFundició es una cooperativa de trabajadoras en régimen general y nunca ha sido una asociación. Diecisiete años de cooperativismo en el ámbito del arte, la cultura y la educación en L'Hospitalet.

Palabras clave: Transporte público - urbanismo - franquismo - l'Hospitalet de Llobregat.

ABSTRACT

Why LaFundició is a workers cooperative in general regime and has never been an association. Seventeen years of cooperativism in the field of art, culture and education in L'Hospitalet.

Keywords: cooperative, material conditions, precariousness, art, culture, education, popular, rural-urban.

LaFundició es constitueix, des d'un inici, com a societat cooperativa l'any 2006. Els seus socis i sòcies fundadores havíem cursat estudis de Belles Arts i tot just ens iniciàvem professionalment en l'àmbit de la cultura i l'educació artística. Un dels motius pels quals vam decidir constituir una cooperativa era, precisament, intentar escapolir-nos de la precarietat laboral tan comuna en aquest sector, així com poder tenir un major control sobre la manera com desenvolupàvem la nostra feina i la mena de projectes que dúiem a terme.

Aquestes van ser una part de les motivacions, pragmàtiques d'alguna manera, que expliquen per què vam associar-nos en una cooperativa, però potser podem donar-li una volta i trobar una explicació amb una arrel més profunda en el context històric i geogràfic en què vam prendre aquesta decisió. Majoritàriament les persones que vam fundar LaFundició érem fills i filles de migrants que van arribar a la ciutat durant els anys seixanta provinents de zones rurals. Vam néixer durant el *baby boom*, als darrers anys de la dictadura i la transició primerenca, i alguns de nosaltres havíem crescut als bar-ris anomenats *perifèrics* de l'àrea metropolitana de Barcelona. Malgrat la seva precarietat i grans limitacions, l'incipient estat de benestar va fer possible que accedíssim a la Universitat. Érem la primera generació de les nostres famílies que hi anava, empesa en part per una il·lusió col·lectiva i generalitzada que l'educació era el camí de l'ascens social i amb la responsabilitat de no desaprofitar aquest dret conquerit amb gran sacrifici. En aquest context també vam haver de lidiar amb la nostra identitat respecte a la cultura catalana, negociant amb l'assimilació, l'estigmatització d'allò *xarnego* o el fet de ser anomenats *polacos* al poble dels nostres pares i mares.

I que té a veure això amb les cooperatives? Doncs per casualitat les quatre persones que ens vam asseure a imaginar i escriure els primers estatuts de LaFundició ens havíem conegut al Taller de Pubilla Casas (més tard anomenat TPK), una cooperativa d'artistes que als anys vuitanta va obrir un espai de creació a l'Hospitalet. Probablement el nostre pas pel Taller de Pubilla Casas ens va donar la confiança necessària i l'empenta definitiva per fer el pas d'estudiar Belles Arts. En un entorn al qual, com dèiem, la Universitat s'entenia com un mitjà d'ascens social, el Taller de Pubilla Casas va ser un lloc on vam poder conèixer que si t'agradava pintar, dibuixar, pensar i fer coses rares, hi havia un lloc on això semblava que s'estudiava i tenia algun valor.

* * * * *

Sembla paradoxal que els artistes deixessin de parlar obertament de l'economia del mateix camp social de l'art tot just a partir del moment en què van rebutjar l'autoritat prescriptora i reguladora de l'Acadèmia i s'establiren com a agents autònoms en un lliure mercat d'obres d'art. Això s'entén millor si es pensa que en aquell moment, cap a finals del segle XIX, part de l'èxit de l'artista va passar a dependre de la seva capacitat d'oferir una imatge de total llibertat creativa, deslligada de les condicions materials de la seva pròpia existència i de la producció i circulació de les pròpies obres. Neix així la figura arquetípica de l'artista bohemí i la seva particular relació amb l'economia. Una relació que, malgrat haver estat qüestionada al llarg del segle XX per

Projecte3/EspaiDer3* va ser el primer projecte desenvolupat per LaFundició entre els anys 2007 i 2009, amb la col·laboració de l'Institut Joanot Martorell d'Esplugues. Font: Arxiu de LaFundició*

diferents moviments d'avantguarda, ha marcat tant l'imaginari col·lectiu sobre els artistes com el funcionament del propi camp de l'art durant tot el segle XX. El sociòleg Pierre Bourdieu va definir els artistes com «una fracció dominada de la classe dominant» necessàriament inclinada a mantenir una relació ambivalent, «tant amb les fraccions dominants de la classe dominant ('els burgesos') com amb les classes dominades ('el poble')»¹. Molt abans, durant el Renaixement, els artistes ja havien fet grans esforços per valorar el treball intel·lectual necessari per a la creació artística en demèrit de la mera execució manual. L'exigència de l'artista de separar el treball artístic de les seves necessitats materials i de diferenciar-lo, a més a més, del treball manual propi de les classes populars, actuen com a signes de distinció que el separen d'aquestes.

Certament, en les darreres dècades cada cop més artistes han denunciat la precarietat del sector, però això no ha anat acompanyat d'un nombre significatiu d'iniciatives adreçades a construir models econòmics alternatius per a la producció artística, ni d'una transformació real de la seva posició en l'estructura de relacions socials. Malgrat les grans transformacions dels mitjans de producció, moltes de les tasques que els artistes han d'acomplir actualment per monetitzar el seu treball són essencialment iguals a les de fa cent anys. Així mateix, moltes de les figures que intervenen en l'economia de l'art són molt semblants a les que van esdevenir hegemòniques a principis del segle XX (galeristes, col·leccionistes, museus, curadors...). Potser per això mateix, l'artista ha mantingut gairebé intacta la seva ambivalent relació amb les classes populars. Per descomptat fariem malament en concebre el format pels artistes com un grup social totalment homogeni, però també és cert que pot passar molt de temps abans que un artista pugui obtenir rendes del seu treball, si és que aquest moment arriba. Cal considerar doncs que no tothom compta amb les mateixes possibilitats de sostenir aquestes condicions i que, per altra banda, disposar d'un major capital social i cultural acreix les possibilitats de reeixir en aquesta carrera. Aquests

dos factors marquen les diferències de classe a l'interior del grup social dels artistes. En un altre sentit, també cal tenir en compte que el camp de l'art és totalment piramidal, amb una cúspide on uns pocs escollits obtenen grans beneficis pel seu treball, i una base amplíssima que ha de bregar amb la més absoluta precarietat —això sí, com hem dit, amb capitals i mitjans de partida desiguals en funció del seu origen de classe—.

* * * * *

La despoblació del medi rural a l'estat espanyol va iniciar-se ja als anys 50 i va tenir el seu auge als 60 i 70. Les persones que, com els nostres pares i mares, van deixar el seu poble per venir a la ciutat, van ser sotmesos, almenys, a un doble procés d'aculturació: primer, havien de deixar de ser camperols per esdevenir proletaris, i després havien de deixar de ser proletaris per esdevenir classe mitjana. Aquests processos, que van ser determinants en l'evolució urbanística, social i cultural de municipis com l'Hospitalet, responien a clars interessos polítics, motiu pel qual van comptar amb una enorme quantitat de recursos institucionals, materials i simbòlics per a realitzar-se: des de canvis legislatius per afavorir el sector immobiliari durant el franquisme, fins a la promoció cultural del *yuppie* (professional jove i urbanita) com a model d'èxit social als anys 80. Malgrat això, aquests processos no es van donar sense resistències ni es van acomplir perfectament. Les persones migrants havien interioritzat una cultura rural primer, i unes formes de socialització pròpies del món obrer després, que en diferent mesura i amb variacions múltiples els seus fills i filles van incorporar a la pròpia subjectivitat, malgrat l'entronització neoliberal del consum i l'individualisme a partir dels anys 80. Aquest bagatge personal i aquesta memòria col·lectiva friccionen en molts aspectes amb les maneres de fer, els valors i les finalitats que regulen i articulen el funcionament del camp de l'art.

L'economia de subsistència o camperola (la que, en bona mesura, van viure els nostres avis i àvies encara) es fonamenta en la regulació de la força de treball per proveir-se de benefactors que cobreixin necessitats bàsiques. La progressiva industrialització de l'agricultura va introduir els camperols en la lògica del mercat i el treball va passar a ser una activitat subordinada als processos de mercantilització i acumulació. És llavors quan es desposseeix gran part dels camperols dels seus mitjans de subsistència i es veuen empesos a vendre l'únic bé que els queda: la seva pròpia força de treball. La industrialització, la migració, el salari... van transformar radicalment formes de vida on el treball estava lligat al propi territori, i al seu torn on la relació amb el territori estava intervinguda per visions del món i formes simbòliques col·lectivament produïdes. És per això que les transformacions d'ordre econòmic van causar també profundes transformacions culturals.

Molts d'aquells migrants, principalment els homes, ja que majoritàriament van anar a treballar a les fàbriques, es van implicar en les lluites obreres que durant els anys 60 i 70 van marcar el curs de la història a ciutats com l'Hospitalet i a tot el país. La participació de les dones en les lluites veïnals comença a ser reconeguda en l'actua-

L'any 2009 LaFundició desenvolupa, en col·laboració amb Oriol Fontdevila, la segona edició del programa d'educació artística Zona Intrusa de l'Ajuntament de Mataró. Font: Arxiu de LaFundició

litat, però ens sembla que resta pendent una reflexió profunda i un reconeixement, també, de la situació i el paper de les dones en el treball de cures, tant dins com fora de la pròpia llar. Moltes d'aquelles dones migrants, sent molt joves, van patir situacions d'explotació i vulneració dels seus drets —és el cas especialment de les treballadores internes de la llar—. Majoritàriament, les dones realitzaven aquelles tasques que sostenen l'activitat productiva: tenir cura de la llar, ocupar-se de la cura dels cosos fatigats pel treball a la fàbrica, de l'educació i la criança de les noves generacions de treballadors... tot un seguit de treballs que romanen invisibles, com la part submergida d'un iceberg, sostenint i fent possible el treball productiu, és a dir, el treball que produeix béns o serveis per al mercat i que per tant, el sistema capitalista i patriarcal considera que sí que ha de ser remunerat. Ens sembla que cal revisar aquesta part de la nostra història i pensar en les profundes implicacions que aquesta *divisió sexual del treball* ha tingut en la història de territoris com l'Hospitalet, en particular, i en la manera com entenem la pròpia noció de treball, en general. Aquesta és una anàlisi que també ha marcat la manera com entenem el treball dins LaFundició, tot i que encara queda feina per fer en la integració del treball reproductiu i de cures dins les dinàmiques de treball de la cooperativa.

D'altra banda, la relació dels llocs d'acollida amb les poblacions migrants, ho podem constatar en l'actualitat, està marcada per prejudicis que es tradueixen en discriminació, exclusió i vulneració de drets. Aquestes formes d'opressió varien en funció de

la classe, l'origen cultural, la raça o el gènere. A la societat catalana hi ha un consens majoritari sobre l'exemplaritat de l'acollida i la integració dels migrants dels anys 60 i 70, però contràriament podem trobar també testimonis i documents que ofereixen una visió diferent, si més no, amb clars obscurs. Bona part d'aquests testimonis fan referència a la *demonització* de les barriades populars, que passa per associar els seus habitants amb la delinqüència, l'abús dels sistemes de garantia social o la manca de cultura. Tots ells "viciis" associats a la pobresa. Aquests estigmes s'han reproduït tant des de posicions netament reaccionàries i repressives com des d'altres que, d'entrada, es presentaven com a "caritatives" o "solidàries". En darrera instància, aquests estigmes contribueixen a sostenir l'opressió i l'explotació, perquè assenyalen els subjectes oprimits com a responsables de la seva situació de vulnerabilitat i no a les causes estructurals que els hi han dut. D'aquesta manera passen desapercibudes les violències i la desposseïció que les persones migrants pateixen en els seus llocs d'origen. Al seu torn, així s'oculta el desmantellament del món i l'economia rural que ha forçat a milers d'habitants dels pobles a emigrar cap a les ciutats. En certa manera, aquestes poblacions no eren pobres, sinó que van ser empobrides.

Les nocions neoliberals de desenvolupament i creixement econòmic han marcat les polítiques i la societat espanyola des dels anys 80. Entre altres conseqüències, han modificat la manera com diferents grups socials han estat representats, així com la imatge de si mateixos a partir de la qual aquests grups han construït posteriorment la seva identitat. És així com en un moment donat la "classe treballadora" va passar a ser anomenada —i a anomenar-se a si mateixa— "classe mitjana", o com es va deixar de dir "pobresa" per dir-ne "precarietat".

* * * * *

D'un temps ençà el sector artístic i cultural ha començat a parlar de la precarietat (de la seva pròpia precarietat). Potser des de fa un parell de dècades alguns artistes i altres treballadors culturals han anat denunciant les condicions materials sota les quals desenvolupen la seva feina i que no els permeten sostenir les seves vides. Bona part d'aquesta precarietat es deu al fet que en el camp de l'art i la cultura ha estat habitual (i encara ho és) que part significativa de les rendes del treball no siguin diners, sinó capital simbòlic o social. És a dir, que es pagui els i les artistes amb "reconeixement", "visibilitat" o "contactes" en comptes d'amb diners.

Tornant a l'inici, un dels objectius de constituir LaFundició com a cooperativa, era escapar d'aquest sistema de "treball per capital simbòlic". Això implicava reconèixer-nos com a treballadores culturals en tant que artistes, i explorar les possibilitats de produir cultura més enllà, en els marges o per fora del camp instituït de l'art.

En un primer moment, després d'haver treballat durant cinc anys al TPK desenvolupant principalment projectes educatius, l'educació artística va ser una via de treball per explorar². Tot i que la cooperativa va ser reconeguda en aquell moment com una empresa de serveis educatius, nosaltres vam entendre ben aviat que la producció simbòlica i de

El 2013 LaFundició s'instal·la a Prado 11, un local situat als baixos d'un dels blocs de pisos de Bellvitge. A la imatge un moment de l'acció "Bellvitge, Bellvitge" organitzada en el marc del cicle "Arqueologia Preventiva" de la Fundació Joan Miró. Font: Arxiu de LaFundició

sentit i la construcció col·lectiva i la transmissió de coneixement, és a dir, l'art, la cultura i l'educació, no podien separar-se d'altres esferes de l'activitat humana, en especial de les condicions materials a través de les quals es desenvolupen aquestes. És per això que projectes tan primerencs com projecte3^{*3}, que inicialment s'havia de desenvolupar a l'Escola Prat de la Manta de l'Hospitalet i que finalment es va fer amb l'Institut Joanot Martorell d'Esplugues de Llobregat, paraven especial atenció al territori —urbà, en aquest cas—, i a les relacions socials i econòmiques que el travessen i el configuren, condicionant les relacions entre les persones i els grups socials. Per tot això, els projectes que des d'un inici vam desenvolupar, poc tenien a veure amb la idea d'un "servei educatiu". Més que oferir un servei a canvi d'uns honoraris amb els quals poder pagar uns salaris, hem concebut i organitzat el nostre treball a LaFundició com un mitjà per transformar el món de la manera que creiem necessària, alhora que ens proveïm d'allò del que és necessari per sostenir les nostres vides; dit d'una altra manera, amb termes marxians més clàssics: la cooperativa ha estat una eina per defugir l'alienació del nostre treball.

En última instància, cada cop de manera més definida, els processos impulsats i desenvolupats per LaFundició s'han adreçat a entendre, mitjançant la investigació-acció, les relacions entre les pràctiques culturals i les condicions materials. Entenem que les representacions, la producció simbòlica i els sistemes culturals condicionen la manera com s'estructura el territori, les seves relacions econòmiques i els seus sistemes socioeconòmics, i viceversa. Dit d'una altra manera, l'activitat de LaFundició s'adreça a investigar les relacions entre els mitjans simbòlics amb els quals les persones ens expliquem el món i ens hi situem, i la manera com està organitzada la producció

Una de les iniciatives més recents de LaFundició és Les Cabasses, una finca de 2 hectàrees situada al Parc Agrari del Baix Llobregat, dedicada a la producció ecològica d'aliments i a la producció simbòlica entorn els socioecosistemes del delta. Font: Arxiu de LaFundició

material del món —des de la producció de béns de consum, fins a la reproducció social, passant per la producció del medi físic o el metabolisme dels socioecosistemes—. En última instància, tractem de posar en pràctica iniciatives que contribueixin a una distribució més justa dels drets i dels recursos —tant materials com simbòlics—. Al llarg d'aquests anys, especialment des que l'any 2013 vam obrir un petit espai que funciona com a centre social i de creació col·lectiva⁴, hem apostat per sumar-nos als entramats comunitaris de l'Hospitalet, col·laborant-hi per fer-los més forts col·lectivament. Ens referim a trames formades per persones i organitzacions múltiples i diverses, amb l'objectiu de donar-se suport mutu, reivindicar drets o construir alternatives socials, culturals o econòmiques.

Part d'aquest esforç per investigar i posar en pràctica alternatives econòmiques a través de les quals puguin donar-se pràctiques culturals per a una bona vida, l'hem adreçat a l'impuls inicial i la consolidació posterior de La Col·lectiva, l'Ateneu Cooperatiu de l'Hospitalet⁵. La Col·lectiva és un projecte integrat per cooperatives i altres organitzacions⁶ de l'Economia Social i Solidària (ESS) de l'Hospitalet, que compta amb el suport econòmic i institucional del Departament d'Empresa i Treball de la Generalitat de Catalunya a través del seu programa Aracooop, i que té l'objectiu de fomentar l'ESS i acompanyar aquelles persones que volen iniciar-hi un projecte.

Per altra banda LaFundició ha posat recentment en marxa el projecte de Les Cabasses⁷, una finca de 2 hectàrees dedicades al cultiu ecològic de verdures i al mateix

temps un espai per a la producció d'imaginari i pràctiques rururbanes per a la transició ecosocial, situats (aquests imaginari i pràctiques) al socioecosistema format pel Parc Agrari del Baix Llobregat, al delta del riu Llobregat i el propi àrea metropolitana de Barcelona on es troba l'Hospitalet. És per tot això que Les Cabasses és un lloc material i simbòlic de vincle entre el territori rururbà de parc agrari i els processos culturals i econòmics impulsats per LaFundició en el territori urbà "perifèric" de l'Hospitalet i la Marina (Zona Franca).

D'una banda la seva producció agrícola es destina a la cooperativa Keras Buti⁸, a la botiga ecològica i espai comunitari Keras Buti Chalmeta i a les cuines dels menjadors populars La Suculenta, totes elles iniciatives que han estat impulsades per LaFundició amb la col·laboració de l'associació Lacho Baji Cali. Tot aquest circuit té com a objectiu generar economies viables i sostenibles que permetin satisfer necessitats bàsiques de les perifèries urbanes, de manera respectuosa amb les persones, el medi ambient i el territori i que funcionin sota criteris democràtics i de justícia social. Al mateix temps, Les Cabassés és l'espai i el context de diversos processos de pensament i pràctica que exploren les relacions d'interdependència entre la producció material i la producció simbòlica al territori del parc agrari i del delta del Llobregat en el seu conjunt. Això s'entén millor si pensem que qualsevol producció material, com ara la d'aliments, per exemple, requereix transformacions de la natura i el paisatge. L'obtenció dels aliments, seguint amb l'exemple, està condicionada per tota una sèrie de relats, imaginari i pràctiques culturals. Tot just al contrari, la visió del món que aquests relats, imaginari i pràctiques culturals ens tornen, condiciona la manera en què habitem el territori i modifiquem el seu paisatge per obtenir aliments. Tot paisatge és doncs un paisatge cultural.

Les Cabassés és un espai per assajar pràctiques culturals situades i produir i posar en circulació imaginari i relats que ens ajudin a comprendre millor les relacions i els processos sistèmics que travessen i configuren el territori, al mateix temps que ens permeten construir una economia feminista, social i solidària.

Amb tot això hem volgut explicar per què LaFundició és una cooperativa. En resum podem dir que la cooperació és una eina per resistir a la mercantilització de la cultura i de les nostres pròpies vides, alhora que un instrument per construir col·lectivament una cultura i una economia que tinguin cura de la vida i que ens permetin tenir una bona vida, que mereixi l'alegria de ser viscuda.

NOTES

1. BOURDIEU, PIERRE. *Intelectuales, política y poder*. Eudeba, Buenos Aires. 2000.

2. Projectes com ara *Llocs* van ser l'inici d'aquesta mena de projectes:
<http://lafundicio.net/blog/2011/12/15/llocs/>

3. <http://lafundicio.net/blog/2011/12/17/projecte3/>
4. Ens referim a Prado 11, l'espai físic de LaFundició a Bellvitge: <http://lafundicio.net/espacio-la-fundicio/>
5. <https://www.ateneulh.coop>
6. Durant el curs 2020-2021 les entitats agrupades a La Col·lectiva han estat LaFundició, Brotes, Assemblea Per la Pau i la Cooperació, Tarpuna, Mujeres Pa'lante, ABD, Keras Buti Cooperativa, La Saboga i Associació Méliès.
7. <http://lafundicio.net/blog/2021/10/08/les-cabasses/>
8. <http://lafundicio.net/>